

LAUDATIO

Domnului Profesor Norman MANEA
de la Bard College – New York,
cu ocazia acordării titlului de *Doctor Honoris Causa* al
Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

17 mai 2012

www.uaic.ro

Laudatio

În onoarea

Domnului Profesor Norman MANEA

Bard College – New York

Stimate Domnule Rector,

Stimați membri ai Senatului,

Distinși invitați,

Universității „Alexandru Ioan Cuza” îi revine astăzi onoarea de a-l omagia, în Aula Magna, pe unul dintre cei mai prețuiți scriitori români contemporani – romancierul, eseistul, profesorul Norman Manea, reîntors simbolic din exilul dictat de impasul istoriei. Retragerea din distopia comunistă a României postbelice a însemnat, pentru autorul născut în 1936, un ultim act al rezistenței morale, într-un parcurs existențial care nu i-a cruțat forțele. În 1986, Norman Manea părăsește România, într-un moment de „*cumpănă a apelor*”: amiază a ființei, scrutînd din înălțimea, din apogeul vital, versantul coborîtor, „*ca fumul din jertfa ce nu s-a primit*”.

Sensul revelator al sintagmei lui Lucian Blaga ne îngăduie comparația în care așezăm, paradigmatic, destinul lui Norman Manea, marcat de toate încercările istorice ale secolului XX. Punerea între paranteze a biografiei este, în cazul său, imposibilă. Legătura inextricabilă între operă și viață dezvăluie, în partitura de neocolit a momentelor dezastrului, teme care, suferind transmutația artei, triumfă într-o lume, într-o *limbă salvată*. Felul în care Norman Manea face să se resoarbă, în retorta scrisului său, suferința și in justiția, absurdul implacabil, marile demisii morale ale unei epoci care a îngăduit Holocaustul, rechizitoriile și efectele lor inumane, prigoana evreilor, deportarea sinistră a familiilor cu copii, persecuțiile rasiale și trivialitatea culpabilă a indiferenței, cum și ferocitatea „*cîinilor muși*” ai regimului roșu, nu este doar o formă de transfigurare estetică, ci și o lecție de umanitate: în limba în care s-au formulat sentințele, scriitorul rămîne. Nu o abandonează, ultragiat.

Norman Manea s-a născut într-o familie evreiească a comunității din mica localitate bucovineană Burdujeni, de lângă Suceava. O graniță de imperiu care face ca restul familiei, din Ițcani, să fi trăit în altă lume. Locul din care, în

octombrie 1941, sînt deportați părinții, cu copii și bătrîni, spre Transnistria, și care pentru autor este pragul căderii în suferința neînțeleasă, un coșmar viu pentru copilul de 5 ani: „Copilăria mea, calendaristic, este greu de situat. Dacă începe cu nașterea, există o perioadă obturată, perioada de dinainte de deportare. Apoi lagărul, deportarea, o perioadă de intensă participativitate negativă: spaimă, frig, foame. Un ecran întunecat, ici-colo, imagini puternice. Copilăria, dac-o mai considerăm așa, începe odată cu întoarcerea” (Norman Manea, *Sertarele exilului. Dialog cu Leon Volovici*, Polirom, 2008, p. 315). Experiența deportării în Transnistria reprezintă fără tăgadă cel mai puternic „punct de inflexiune” în existența scriitorului, o timpurie, brutală inițiere în suferință, pe care Leon Volovici o definea drept un „șoc al absurdului”.

Din 1966, cînd a debutat cu schița *Fierul de călcat dragoste*, în legendara „Povestea vorbii” a lui Miron Radu Paraschivescu, și pînă în 1986, cînd a ales calea exilului, forțat de presiunile tot mai mari ale cenzurii comuniste, Norman Manea a avut un parcurs literar intens, impunîndu-și talentul nedezmînițit, stilul de alură occidentală, în unele sensuri experimental, prin trei volume de proză scurtă:

Noaptea pe latura lungă (1969), *Primele porți* (Editura Albatros, 1975), *Octombrie, ora opt* (Editura Dacia, 1981), cinci romane: *Captivi* (Editura Cartea Românească, 1970, republicat la Editura Polirom în 2011), *Atrium* (Editura Cartea Românească, 1974, republicat într-o ediție revizuită la Editura Polirom în 2008), *Cartea fiului* (Editura Eminescu, 1976), *Zilele și jocul* (Editura Cartea Românească, 1984), *Plicul negru* (1986, roman aflat, deja, la a cincea ediție a Editurii Polirom) și două volume de eseuri: *Anii de ucenicie ai lui August Prostul* (Editura Cartea Românească, 1979), *Pe contur* (Editura Cartea Românească, 1984). Colaborează la „Gazeta literară”, „România literară”, „Luceafărul”, „Vatra”, „Steaua”, „Tribuna”, „Familia”, „Echinox”, „Secolul 20”.

În 1979 primește recunoașterea talentului și originalității scrisului său din *Anii de ucenicie ai lui August Prostul*, prin decernarea premiului Asociației Scriitorilor din București, iar în 1984 premiul Uniunii Scriitorilor, retras ulterior de Consiliul Culturii și Educației Socialiste; act de putere discreționară, superfluu, avînd să marcheze repetitiv, derizoriu, confirmarea poziției incomode a scriitorului în pragul exilului, forțat de cenzura continuă, exersată asupra sa

în timpul regimului comunist. Episoade de „istorie a urii” sînt declanșate de interviurile acordate lui Mihai Sin, în revista „Echinox” (1980), și lui Gheorghe Grigurcu, în „Familia” (1981). Furibundele atacuri ulterioare din „Săptămâna” pecetluiesc incompatibilitatea dintre două atitudini fundamentale opuse: pe de o parte cea a artistului, neînclinîndu-se în fața compromisului, a minciunii, urii antisemite, profesînd valorile supreme ale adevărului, onestității, libertății omului; de cealaltă parte, a propagandei ultranaționaliste, sub spectrul sumbru, opriment, al dictaturii ceaușiste reprezentate de cenzori vigilenți, servili politiciii „de partid și de stat”. Din nefericire, această incompatibilitate se va dovedi simptomatică în revizitarea atitudinilor extremiste în peisajul autohton cultural, de vreme ce în anii '90, echilibratul articol al lui Norman Manea despre trecutul lui Mircea Eliade, „Felix culpa”, stîrnește un nou, disproportionat val de proteste virulente.

Profesor de literatură europeană la Bard College din Statele Unite ale Americii, recunoscut, omagiat în Occident și laureat al unor importante premii pentru opera literară și eseistică, tradus în aproape douăzeci de limbi (germană,

italiană, franceză, engleză, spaniolă, portugheză, olandeză, poloneză, ebraică, maghiară, cehă, greacă, turcă, chineză, norvegiană, suedeză), Norman Manea este un artist al cărui prestigiu reflectă, anamnetic, nu doar „participativitatea”, cum însuși a numit-o, ci și identitatea, voința de relație cu literatura în a cărei limbă s-a format.

Traseul său biografic, punctat de momente dramatice, se sublimează într-o proză rafinată, de o poeticitate antilirică, în registre care consumă experiențe majore ale revoltei, exprimate criptic, dar „explozive prin diferența de tonalitate”. Avînd să învingă prin scris „competiția inventivă a zădărnicii” (*Plicul negru*), codificarea („excesivă, poate”, cum apare autorului astăzi) era o cale de expresie. Scriind despre literatura publicată în timpul „exilului” românesc, sub dictatura lui Ceaușescu, autorul perpetuează ecoul unei interogații, al unei incertitudini: „M-a obsedat o propozițiune din Jules Renard cu care m-am luptat mulți ani și cu care mă lupt și acum. El spune: oroarea de minciună mi-a distrus talentul. Am avut această dilemă: dacă fidelitatea mea față de adevărul meu, prețuirea poate exagerată pe care o acord autenticității nu mă sabotează artistic.”

Privind înapoi, spre începuturile scrisului lui Norman Manea, cititorul resimte preocuparea artistului pentru viziunea integratoare, reflectată într-o coerență stratificată subtil, care structurează și unifică întreaga proză într-un inedit *Bildungsroman*, unde tonul personal, preocuparea pentru sondarea eului sunt mărturisite: „Am pus la un moment dat toată proza mea publicată în România sub titlul *Variante la un autoportret*”. Versiunea finală a tuturor textelor de proză scurtă a fost realizată de scriitor în anul 2008, în volumul *Variante la un autoportret. Schițe și nuvele*, publicat la Editura Polirom.

„Tema copilăriei frustrate” nutrește aceste proze scurte, de un dramatism neobișnuit în comparație cu atmosfera literaturii patriarhale de gen, fără a impieta cu nimic asupra convingerii că, în propria sa viață, salvarea din primul exil va fi fost împlinită: „revenit dintr-un coșmar, încercînd să găsească în existența normală repere care să-l mobilizeze, să-l reîn rădăcineze. Pînă la urmă – cum se vede în povestirea *Lipova* – „reîn rădăcinarea” se produce prin limbă. Limba română, cultura română”.

Unele dintre cele mai frumoase pagini dedicate literaturii și, explicit, limbii române se găsesc în textul care rememorează momentul de răscruce în evoluția spirituală a scriitorului, evocat de multe ori ca prim contact esențial, inițiativ, cu cartea. „Literatura începe cu un secret”, spune Saul Bellow. Cartea primită la împlinirea vârstei de nouă ani, după repatrierea salvatoare, va însemna mai mult decât familiarizarea cu lumea basmelor românești, sau cu lumea basmelor lui Creangă, va fi „secretul” lui Norman Manea, intrarea lui în marea literatură.

Elogiul implicit, diferența esențială, sentimentul stilului-matrice, dar și viața interpusă, ineluctabil, între paradisul pierdut și compromisul existențial se regăsesc în paragrafele introductive, reverențiale față de *Amintirile din copilărie* ale Ion Creangă, în formulări recognoscibile: „De necrezut au fost, Doamne, îmbrățișările, văicărelile!” [...] „Căci cei la care ne întorceam păreau sănătoși, casele lor îndestulate, copiii hrăniți și plini de haz. Iar noi eram vii, nesățioși, gata să petrecem cu ei, de parcă toată lumea devenea iar a noastră.” [...] „Alții, când se gîndesc la locul și vremea acelei nemaipomenite întoarceri, nu-și mai amintesc

poate decît lumina izbucnind pe străzi”. Se întrezărește așadar, în palimpsest, scriitura lui Creangă, confirmată referențial de titlu (*Povestea porcului*). Personajele reale sînt transfigurate în actori de poveste, textul este învățat pe de rost pînă la întrepătrunderea cu realitatea. Miracolul repatrierii înseamnă inițierea rapidă, concomitent, întru cele pămîntești și cele fantastice, care împreună vor crea pentru micul cititor un *continuum*: „Primele mîncăruri, cu denumirile lor, primele haine, cu denumirile lor. Prima carte, iată, de povești, în care intra neprevenit ... Nu știa încă bine ce înseamnă poveștile, înțelegea că orice poate deveni orice”. Această transfigurare perpetuă prilejuită de forța cuvintelor, izvorîță, iată, din slova marelui povestitor moldovean, conturează imaginea unui scriitor captivat de „hимера literaturii”, mod de a reclama, poate cel mai pregnant, echivalența viețuirii cu scrisul însuși. „Casa melcului” devine metafora prin care Norman Manea impune imaginea condiției artistului exilat, pentru care patria este limba cu care se confundă.

Întoarcerea în „țarcul socialist”, dar și „acasă”, după o miraculoasă ieșire din țară (1979), cum și vremelnicul popas venețian aveau să-i prilejuiască conștientizarea celor două

mari repere ale vieții și artei sale: figura maternă și Gustav von Aschenbach, tentații complementare, generând o continuă reflecție. Evocată prima oară de scriitor în *Lectură în Kinderland*, aceasta subîntinde întregul imaginar al operei sale, aflat sub semnul fertilei indecizii între Atena și Ierusalim, „între estetică și morală, între detașare și angajare”.

1986. Exilul în Occident cunoaște două etape: mai întâi în Germania, prilejuit de o bursă DAAD, apoi în Statele Unite, unde devine bursier Fulbright, recomandat de Virgil Nemoianu. Bursier, *writer in residence* și titular al Catedrei „Francis Fournoy Professor in European Culture and Studies” la Bard College, Norman Manea a continuat să publice în diverse limbi, cu precădere proză scurtă și eseistică. În limba română, publică povestiri după 1989, sub titlul *Fericirea obligatorie*, la Biblioteca Apostrof, aceeași editură care va primi faimosul volum de eseuri *Despre clovni: Dictatorul și artistul*. Una dintre prietenii cu scriitori celebri, printre care se numără și Philip Roth, Antonio Tabucchi, Paul Bailey, este consemnată într-o carte memorabilă: *Înainte de despărțiri. Convorbire cu Saul Bellow*. Norman Manea este un interlocutor tot atât de incitant pe cât este de viu în proza sa

beletristică și eseistică: stau mărturie și volumele de interviuri *Casa melcului* (1999), *Textul nomad* (2006), apărute la editura Hasefer, care i-a publicat și substanțialul volum de eseuri *Laptele negru*, în 2010. Dialoguri remarcabile, prin *poietica* explicită și mai ales prin înalta moralitate, exprimată și aici ca reacție civică, sînt și cele publicate de Editura Polirom: în 2008 – *Sertarele exilului. Dialog cu Leon Volovici*, în 2010 – *Curierul de est. Dialog cu Edward Kanterian. Fericirea obligatorie* este un volum de nuvele, publicat mai întîi în diverse traduceri, care se centrează pe relațiile umane într-un stat polițienesc.

Ecou al experienței lui Mihail Sebastian, *Întoarcerea huliganului* este, fără îndoială, cartea cu cel mai mare impact în receptarea critică. Recentele recenzii elogioase din Suedia vorbesc – nu pentru prima oară în cazul lui Norman Manea – despre un scriitor care ar fi îndreptățit să primească premiul Nobel.

Alcătuind (cu o formulă a lui Toma Pavel) „romanul ideografic” al autorului, cele trei experiențe – a Holocaustului, ca evreu, a dictaturii comuniste, ca artist român, a societății de consum americane, ca artist exilat –

constituie tot atâtea trasee tematice, cartografiabile cu ușurință în opera sa literară. În ceea ce privește dimensiunea iudaică, Norman Manea a declarat mereu că nu a dorit ca aceasta să rămână o temă „evreiască”, ci una „general umană”. Scriitorul mărturisește că dorința sa, când a început să scrie, a fost de a fi scriitor român: nu un scriitor al lumii evreiești, ci al unei spiritualități care este și iudaică. „Am dorit să ancoriez suferința evreiască în suferința umană, în genere”, printr-o literatură care „încerca să iasă din ghetoul suferinței evreiești”, explică autorul în *Sertarele exilului*. Norman Manea identifică, astfel, supra-tema dintotdeauna a literaturii: sondarea sufletului omenesc, înstrăinat și exilat oriunde și oricând, în contextul unei modernități centrifuge, de unde nevoia centripetă de semnificație și apartenență.

Critica românească se pronunță elogios în numeroase exegeze și articole, prin Ov. S. Crohmălniceanu, Virgil Nemoianu, Matei Călinescu, Cornel Moraru, Marian Papahagi, Marcel Corniș-Pop, Gheorghe Grigurcu, Ion Simuț, Valeriu Cristea, Ion Vlad, Sorin Titel, Liviu Petrescu, Radu Petrescu, Lucian Raicu, Ruxandra Cesereanu, Alexandru Vlad, Virgil Podoabă, Ion Negoïtescu, Mircea Zăciu. Se poate

adăuga aici o listă importantă de autori ai studiilor și articolelor din ultimii ani, dedicate lui Norman Manea: Ion Bogdan Lefter, Tania Radu, Marta Petreu, Paul Cornea, Irina Petraș, Sanda Cordoș, Călin Teuțișan, Daniel Cristea-Enache, Paul Cernat, Claudiu Turcuș. Acesta din urmă vorbește cu justete, în recentul său studiu, *Estetica lui Norman Manea*, despre poliformismul unui autor pentru care definiții precum „mare poet al catastrofei”, alături de Bruno Schulz, Kafka sau Paul Celan sînt încercări memorabile de catalogare, dar care nu exprimă pînă la capăt esența literaturii lui Norman Manea. *Poetica mărturiei și a alterității*, mai curînd, ar putea motiva cele trei proiecte ale scriitorului: literar, memorialistic, eseistic.

Notorietatea și pregnanța estetică ale scrisului lui Norman Manea au fost celebrate prin numeroase distincții și premii prestigioase. În 1992, autorul primește bursa Guggenheim, precum și premiul MacArthur, echivalentul premiului Nobel american; în 1993 Biblioteca Națională din New York îi conferă medalia „Literary Lion”. În același an, primește *The National Jewish Book Award*, iar în 2002, Premiul internațional Nonino pentru Opera omnia. În 2006,

ediția în limba franceză a *Întoarcerii huliganului* îi aduce meritoria distincție „*Médicis Étranger*”. În 2007 primește, în România, Ordinul Meritul Cultural, iar statul francez îl încununează, în 2010, cu prestigioasa distincție „*Ordre des Arts et des Lettres*”, în titlu de Comandor. În 2009, Fundația franceză de iudaism îi conferă premiul anual pentru literatură. Norman Manea este, din 2006, membru al Academiei de Artă din Berlin, iar în 2011 devine primul scriitor român onorat cu distincția de membru de onoare al faimoasei instituții britanice *Royal Society of Literature*. La sfârșitul anului trecut, la Dortmund, scriitorului Norman Manea i s-a decernat importantul premiu „*Nelly Sachs*”, recunoscându-i-se, încă o dată, curajul moral și virtuozitatea, forța unei opere care s-a opus, cu o formulă pe care o găsim în romanul *Plicul negru*, „barbarilor și barbarizațiilor lor captivi”.

Două titluri de *Doctor Honoris Causa* îi sînt conferite, respectiv, de Universitatea din București și Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, în 2008.

Ca o recunoaștere a înaltei valori estetice și etice a operei unui scriitor care a „asumat prin depășire” o condiție istorică nefastă, în spiritul solidarității umane și al demnității

creației, azi, 17 mai 2012, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași îi conferă titlul de *Doctor Honoris Causa*.

Comisia de elaborare a titlului *Laudatio*:

Președinte:

Prof. univ. dr. d.h.c. Andrei Hoișie CORBEA

Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”
din Iași

Membri:

Prof. univ. dr. Codrin Liviu CUȚITARU

Decanul Facultății de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Prof. univ. dr. Lăcrămioara PETRESCU

Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”
din Iași

Prof. univ. dr. Ion Bogdan LEFTER

Facultatea de Litere, Universitatea din București

Prof. univ. dr. Corin BRAGA

Decanul Facultății de Litere, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca

Conf. univ. dr. Antonio PATRAȘ

Prodecanul Facultății de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Lect. univ. dr. Bogdan Crețu

Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Iași, 17 mai 2012